

Térkeringés

LÁSZLÓ NOÉMI: *PULZUS*

László Noémi legutóbbi kötetének versei személyessé tett tereket mutatnak be, miközben erősen érződnek rajtuk a számvetés, a létértelmezés változatai, az önreflexiók pulzálásai. De mit is jelent személyessé tenni egy teret? A korpusz első része erdélyi és partiumi településekre, Bukarestre és a Duna-deltára, második része Budapest közterületeire és a Balatonra, utolsó része pedig az utazó tapasztalatán alapuló világvárosok körülírására, a változatos földrajzi terek megmutatására koncentrál – a Földdel bezárólag. A természeti és társadalmi szférák végigjárásával párhuzamosan az emberélet különböző szinterei is reflektorfénybe kerülnek, az életkori tapasztalatokon felül olyan helyzetek is, mint például az eltévedés, a lázadás és megbékélés, az utazás sokfélesége, a bilingvizmus, a szülővé válás. A kötet fülszövege egyszerre játékos és klasszikus formájú szövegeket ígér, amelyek ősi mitológiákat tesznek jelen idejűvé. Emellett olyan szempontokat mutatnak meg a létezésről, amelyek a változó lét megéléséhez kínálnak lehetőségeket. Vajon a korpusz eleget tud tenni a fülszövegben megfogalmazott ígéreteinek?

A *Pulzus* fókuszpontjában elsősorban a számadás, valamint a táj és az emberi identitás kölcsönhatása áll. Ez utóbbit érzékelteti például az egyes versek esetében a címek és az alcímek viszonya. A verscímek jellemzően a versbeszélő benyomásait jelölik, az aktust, ami során a szubjektum a tapasztalataiból merítve mintegy „újra-kereszteli” a településeket, közterületeket, természeti képződményeket, átnevezi azokat a maga számára jelentőségteljes formájúvá (például *Másképp: Nagyszében, Lámpagyújtás: Oktogon, Önfegyelem: Amszterdam*).

A kötetkompozícióra jellemző, hogy gondosan szerkesztett, és végig imitálja a pulzálás dinamikáját. „Ki-be, ki-be, így lélegzik a van.” (*Kegyelem: Börzsöny utca*). A pulzáló mozgást követi a versterek ciklusonként változó, előbb szűkülő, majd táguló perspektívája (települések–utcák–világvárosok). Más szempontból értelmezhető úgy is a kötet felépítése, mint egy regionális, Erdélyt és Magyarország egyes területeit lefedő „kis vérkör” és egy kontinenseken átívelő, nagyvárosokból álló „nagy vérkör” együttes „keringési rendszere”. A versek szintjén is gyakran érzékelhető a pulzáló jelleg, ugyanis a kötet több szövege a leíró, benyomásokat szemléltető hangnemről egy-egy csattanóra fut ki, ami a szívdobbanást imitálja, például: „Még egy hely, festmény, grafika / függ a falon, polcon kisplasztika, / agyag, bronz, kő, kerámia. [...] Az egy főre jutó / keserű kortyok száma / túl sokra rúg.” (*Még egy hely: Marosvásárhely*). De más esetekben, személyes reflexiókban is megfigyelhető olykor a pulzálás, a következő idézetben például a földrajzi helyet aposztrofálva a szubjektum saját részévé teszi azt: „London, szívem örökké / szoruló, táguló pitvara” (*Rózsa: London*). Ehhez hasonló szövegdinamikai eljárás a közeledés–távolodás dichotómiája, ami keretet ad az idő- és térrendezésnek. „Külső teret az idő összenyom, / belsőt kitágít.” (*Nyugodt szívvel: Kézdivásárhely*). „Mitől zsugorodik és tágul az idő?” (*Kivet: Sepsiszentgyörgy*). A határozott koncepciónak pedig egyik legmarkánsabb példája a kötetben a térkonstrukciós technikákra történő reflektálás. „Fontos, hogy az idő

itt merő szenvedés. / E tényt kibontani a nyelvi tér kevés.” [Helyrajz: Csíkszereda]. „A tér mint szervezőelv. Tértusa. / egymásra fűzött terek városa.” [Vég nélkül: Bécsi út].

A kompozíció „szívözeje”, hogy míg az utolsó két ciklusban szerepelnek a ciklusok címét viselő versek [Mindén időben: Margitsziget, Babel: Sanghaj], addig az elsőben nincs *Béke van* című vers, csupán a második szegmensben olvasható *Béke: Drei Raben* kísérli meg ezt kompenzálni. Az első ciklus címe szöveghelyként *Az idő bogárlábakon: Kolozsvár*-ban olvasható: „Ez a gyerekkorod. Lásd, béke van”. Tehát úgy is értelmezhető ez a „hiba”, hogy szándékosan nincs az első ciklusnak fókuszverse, mivel a gyermekkori béke időszaka a *Béke van*-ciklus egészére terjed ki, és nincs egy konkrét helyszín, amelybe ezeket az életkorhoz kötött élményeket bele lehetne sűríteni. Az első ciklusban szerepel még a *Pulzus: Székelyudvarhely*, ami pedig a kötet címet idézi fel.

A *Pulzus* első két ciklusa között szorosabb térszervezői technikák figyelhetők meg, mint a második és harmadik ciklus esetében. Ennek egyik legmarkánsabb jelensége az *Anyavers: Bukarest* és *Lányvers: Budapest* közötti viszonyrendszer. A két szöveg együttesen a *határon túli magyar* státusz identitásbeli kérdéseit tematizálja. Már a címekben is megfigyelhető egyfajta hierarchia, választás a két település között abban a tekintetben, hogy a versbeszélő melyik várost tartja a fővárosának. Ugyanakkor lehet úgy is értelmezni, hogy a szubjektum melyik városban aposztrofálja magát anyaként, illetve lányként, melyik városban éli meg inkább ezeket a szerepeket (ez utóbbira a szövegek tartalma is ráerősít). Azonban az *anyaország* terminusát a versbeszélő esetében egy komplex, hagyományosan nem értelmezhető földrajzi és kognitív helyként értelmezem, amire ráerősít a *Pulzus* egészében megjelenő nyelvi kérdés, a földrajzi és szövegterületi viszonyok, ezen belül is a két vers átmeneti elhelyezkedése. [Bár már az *anyaváros* státuszát is új gondolati síkba helyezi az *Anyavers*-ben következő sor: „Gondoltam: fővárosból egy még belefér.”] Az *Anyavers: Bukarest* és a *Lányvers: Budapest* az első két ciklus peremén helyezkednek el, a zömmel erdélyi, partiumi településeket jelölő és a nagyrészt Budapest utcáit és tereit jelölő versek között. Szembetűnő, hogy mindkét darab ugyanúgy kezdődik, és a szubjektum azonnal egyéni benyomásokat társít a helyszínekhez, illetve reflektál a helyek által befolyásolt, formálódó identitására. „Bukarest véletlenül alakult. Valaki más akarta. / Nem ellenkeztem, nem vagyok az ellenkező fajta.” [Anyavers: Bukarest]. „Budapest véletlenül alakult. / Ragadt, mint hajba a bogáncs, alig tudtam kiszedni.” [Lányvers: Budapest]. Ez a mechanika megismétlődik a „valahol lakás”, valahova tartozás kérdéskörénél is, ami érzékelteti a szubjektum tér(v)viszonyának változását az életszakaszok haladásával. „Tűzás, hogy lakom valahol, hogy van valakim.” [Lányvers: Budapest]. „Lakni lakom. / Nem érzem, hogy vagyok.” [Anyavers: Bukarest]. A két város közötti „csomópontot” a kötetben a *Kenyér: Nagyvárad* versben érzékelem. A térnek és a korábban említett *anyaország*-definíálásnak több alátámasztása is megfigyelhető a szövegben. „térképen van, az *anyaország*hoz közel.” „Várad a Király-hágótól tart Budapestig.” „érezni kell, és nem megérteni.” Ebben a műben tematizálódik legfőképpen a többnyelvűség és a nyelv mint identitásjelölés kérdése (amire majd a későbbiekben kitérek). „Lehet kenyeret venni magyarul?” Több versben is megjelenik a kenyér a nyelvvel történő táplálás motívumaként, és a *Béke van* ciklus helyszínei esetében egyfajta tipizálást hoz létre a szubjektum hovatartozásának viszonylatában (például *Helyrajz: Csíkszereda*,

Az idő bogárlábakon: Kolozsvár]. A versbeszélő reflexiói ebben a szövegben pozitívabb hangulatúak, mint a két fővárosról szólóban, így valamennyire oldja a hovatarozás kérdéseiből fakadó feszültséget. „otthon vagy itt, / ahonnan sosem vágysz haza, / és ahol sosem éltél igazán.”; „s így látni teljes pompában / csak ez a város lát”; „Tiszteletbeli otthonod e város, / bármikor megtart / egy kicsit.”

A *Minden időben: Margitsziget* és a *Bábel: Sanghaj* versek a második két ciklus fókuszverseinek tekinthetők. Előbbi a szigetet helyezi középpontba, mint olyan teret, amely képes az idősíkok között harmóniát teremteni: „mindenki vagy, ki itt járt valaha, / élők éjjele, holtak hajnala, / múltból, jövőből éledő jelen” (*Minden időben: Margitsziget*). A *Pulzus* második szakaszában domináns szerepet kap az elbeszélő tévelygése a különböző életszakaszok és idők között: „A létezés csupa múlt és jövő. / A gyötrődő jelen nem jön elő. [Kegyelem: Börzsöny utca]; „fullasztó távlat, végnélküliség” [Vég nélkül: Bécsi út]; „belül torlódó képek, korszakok” [Lassanként: Akácfa utca]. A ciklus fókuszverse ezt a feszültséget igyekszik feloldani: „sziget, amikor eltaszít, magába zár, [...] sziget, szelíd, győzedelmes földarab, / sodrásban biztos hely, szilárd erő” (*Minden időben: Margitsziget*).

A *Bábel*-ciklus az utazás sokféleségét, lehetséges formáit kísérli meg bemutatni: „Mit ad az utazás, megint mivel kísért, / huszonvalahány órát is repülsz, miért? [Vízpart: Melbourne-Canberra-Sydney]; „És tessék, / elzarándokolsz északi rokonokhoz is” [Sziklarajz: Helsinkí]. Emellett tematizálódnak a ciklusban a kettős identitásból származó kérdések is, amelyek az első ciklus *határon túli magyar* szerepkörén és tapasztalatain túllépnek, és a *külföldön tartózkodó magyar* entitásának tartományában értelmezik újra ezt a viszonyrendszert: „kis nemzetet több írószervezet civódva képvisel, / nem kérdés, magyarok vagyunk [...] egészen picire zsugorodunk, / amikor angolul beszélni kell” [Önfegyelem: Amszterdam]; „micsoda hely, / egy cseppet sem rokon, / itt semmi okod rá, hogy védj magad” [Közép: Ljubljana]; „Tulajdonképpen / jó helyen vagyok. / Nem alattvaló, / belépőt fizettem” [Bolondok tornya: Bécs]; „Mi itt továbbra is csak megtúrtek vagyunk. [...] mert minden borzasztó csavart / kibír a nyelv” [Agyrém: Berlin]. A *Bábel: Sanghaj* általánosan összefoglalja a *külföldiség* és az *idegenség* tapasztalatának aspektusait [„Valójában először vagy fehér és európai.”], és a nyelv általi meghatározottságot állítja annak a középpontjába, hogy adott hely bizonyos elemei behatárolják a szubjektum mozgásterét [„nyelvedben élsz, / nyelved szerint nevezd meg magad, / kettős idegenséghez keresel / idegen nyelven illő szavakat”]. A szövegben kicsúcsosodik a kettős identitás problematikája [„...az országé, ahonnan érkezel, / s amelyről ismételtelen elmondod, / hogy nem hazád, ezt mindig / mindenhol taglalni kell”], illetve a nyelvi kérdést áthelyezi a szöveg a *bábeli zűrzavar* szituációjába is, ami a kötetben talán ezen az egy ponton idéz meg ténylegesen egy mitológiai történetet, és teszi azt jelen idejűvé [„nem angoloknak / egy nem angol óvatos szavaival / kifejtteni, miért nem vagy román, / miért hiába vagy magyar”].

Megfigyelhető a korpuszon, hogy a versek jelentős része valamilyen ember alkotta, társadalmi teret jelenít meg, és csak néhány szöveg helyez előtérbe természeti környezetet. A természeti térhez kötődő motívumok teremtik meg a kötet dinamikáját, azon belül is a víz eleme, amely legtöbbször a folyamszerűség, a sodródás, a változás hatását kelti, valamint a kő, amely az állandóságot jelöli. Sokszor a kő építőanyagként jelenik meg, ami mintegy magába szívja az adott környezet emlékezetét, tehát

a társadalmi térhez is egyaránt tartozik. „Szép retrográd vidék, szép vízözön, / fal fal mellett figyel, kő ül kövön.” [Kivet: *Sepsiszentgyörgy*]. „Ilyenkor megelevenednek a falak, / [...] a fintorgó kőábrázolatok alá tervezett duhaj sereg” (*Toronyban: Oxford*). A víz motívuma a kő kontrasztjaként mutatkozik gyakran, de olykor csak önmagában mozgósítja a szövegbeli jelent. „Szeressetek, talán elhiszem, / hogy valamerre tartok a vizen” (*Álomtükör: Duna-delta*). „megalkuvást / és megkönnyebbülést, / sekély víz szemcsés végtelenjét” (*Mit visz a kishajó?: Balaton*).

A *Pulzusnak* két kardinális gyenge pontja van. Az egyik a korábban említett kompozíciós „szívzőrej”, a másik pedig a poétikai-stilisztikai „véralvadás”. A szövegek többségére jellemző a sűrítettség, ezen belül „vérrögöket” képez a városokat témává tevő katalógusok és az egyes terekre adott reflexiók arányának harca. „Orvos, ügyvéd, taxisofőr, / színésznő, atomfizikus, / tenyérjós, életművész. / Még egy hely, / fény, kő, víz, / fölfutsz a Somira” (*Még egy hely: Marosvásárhely*). Gyakran elnyomják a reflexiók ívét a tájleírások, egy-egy város karakterén túl nagy a hangsúly, és ezt a problémát tetőzi a versekre jellemző rímkenyszer. „képtelen vagyok átmeneti létből / mindennapokat kanyarítani. / Goethe, Andrássy út, te hajdani / kegyelmes otthon, áldott kikötő! / Itt volt a zajlás elviselhető.” (*Béke: Drei Raben*). Bár feltételezhető, hogy a rímek is egyfajta lüktetést szerettek volna adni a *Pulzusnak*, ez nem bizonyult mindenhol sikeresnek, sok esetben lehetett volna húzni a szövegekből. Az előbb elmondottakkal kontrasztba állítva a kötet legerősebb pontjának *Az őskor hajnala: Belgrád* című verset tartom. A lírai hang itt sikeresen kilép a szövegben megidézett földrajzi tér materiális újratemtéséből azáltal, hogy általánosítva közelíti a földrajzi tényezőkhöz, és a táj által kiváltott benyomásokra, gondolatokra helyezi a fókuszot. „Átváltozás. [...] Az érzékelés erőssége, és / közömbös környezeti tényezők, / hegyek, havak, aszályok, kráterek”. A versbeszélő a szöveg perspektívájában elkezd kartografikusan gondolkodni önmagáról. „[K]iterjedésed annyi, mint a ponté, / de látsz, belátsz, átlátsz és visszanezel”. A lírai hang térben kialakított viszonyrendszeréből utak nyíltak az íráshoz és a tértapasztalathoz történő benyomások kibontakoztatásához. „mert ez itt az őskor hajnala, / nem lobogtathatod a szavakat”; „a tehetetlenség természete, / nem tudod, mit nem engedsz / szabadon, magadtól félsz, / és nem pusztulsz bele.”

A természeti tér ábrázolását a versek mellett nagymértékben gazdagítják az illusztrációk is, talán még nagyobb szerepük is van az értelmezésben, mint általában. Ez a megállapítás már a borítóra is érvényes. A levél térképszerű, kétosztatú szerkezete megfeleltethető egy szív anatómiai vázlatának, melynek egyik oldala a völgyes-folyós erezzettel a természeti, a másik oldala a különböző felhasználású földterületekkel és az azok közötti utakkal pedig az ember alkotta tájat jeleníti meg. A könyv hátoldalán a cigánykerekező alak is csatlakoztatható a pulzálás mozgásának dinamikájához. A mozgás maga a *Nyugodt szívvel: Kézdivásárhely* egyik sorához kapcsolódik („Itt olvadt el fiatalságom / első pár nyara, kezdve / egy füves udvaron / néhány cigánykerekezővel. [...] Nézem, a cigánykerekező / kamaszból mit találok.”), a versben pedig szintén a számvetéssel kapcsolatos gondolatok fogalmazódnak meg. A kötetben található legtöbb illusztráció valamilyen természeti teret mutat be, például a 19. oldalon egy tükröződő ház látképét, amit eltakar a növényzet. Hasonló képi játékot figyelhetünk meg az *Álomtükör: Duna-delta* közé ékelve is, amely esetében néhány felhő és egy szék tükröződését láthatjuk a vizen. Sok illusztráción láthatók madarak, például ma-

dárhad van a 66. vagy a 103. oldalon. Azonban nemcsak természeti tereket vehetünk észre, hanem tárgyakat is, például bélyeget a 13. oldalon, fára mászó gyermeket a 24., városképeket a 31. és a 118. oldalon, és értelmezhetjük mindezt úgy is, hogy az ember jelenlétével beavatkozik a természetbe. Az antropológiai hatás szemléletes azokon az illusztrációkon, amelyeken egy címkével jelölt alma megevésének fázisait láthatjuk [93. és 136.]. Mindkét illusztráció a *Bábel*-ciklusban található, a szubjektum utazásainak kiterjedt, későbbi szakaszában, így számomra az alma (meglehetősen klisészerűen) felidézti az ember bűnbeesését, kiűzetését, barangolását a Földön.

A László-életmű több pontján is észrevehetünk olyan verseket, helyszíneket és motívumokat, amelyek mintegy előkészít(h)ették a *Pulzus* megszületését, tehát ilyen módon is összegző munkaként értelmezhető a kötet. Például ilyen a *Kolozsvár* című vers, amely a *Papírhajó*-kötetben [2009] jelent meg. „Mi is történhetett, hogy itt maradtam, / s nem lett belőled Berlin, Róma, Párizs”. Ugyanebben a kötetben szerepelnek olyan művek, mint a *Budapest* vagy a *Rózsa*, amelyek hasonló címeikkel és tematikával rendelkeznek. A *Március, Róma* pedig már a helyjelölést illetően is a *Pulzusra* jellemző vonásokat mutat, annál is inkább, mert a szöveg egy az egyben megegyezik az *Eső: Róma* szövegével, amely a *Bábel*-ciklusban szerepel. A számvetés kérdését illetően erős pontja a László-életműnek a *Föld*, illetve egy azonos címmel rendelkező, de különböző szövegű [kötetcímadó] vers (*Föld*, 2013), amelyek a szubjektum halálhoz és íráshoz fűződő viszonyát, valamint a túlvilág távlatosságát helyezik középpontba. „És végem lesz, és minden rendben. / Nem kínoz majd: mit miért tettem.”< „Hogy élni lehetetlen, azt lassan elhiszem [...] Sorvég, szakaszvég, versvég, az öblös száj kimond” (*Egy kőr: Föld*).

Erős megoldása a *Pulzusnak*, hogy több helyen is tetten érhetőek benne a szövegalkotással kapcsolatos önreflexív szöveghelyek. Figyelemfelkeltő az ironikus hangnem a következő ponton: „Kedves Noémi, nem írhat úgy, hogy abba / senki ne kössön bele!” [*Lányvers: Budapest*]. Véleményem szerint ez a retrospektív kommentár átkontextualizálódik a jelenbe, a számvetés fázisába, amikor az összegzést végző írószemélyiség elfogadja, hogy végülis nincs tökéletes szöveg, sem megalkotottság, sem jelentés tekintetében, és egy életműnek épp az a lényege, hogy szubjektív jegyek, benyomások reflektálásra kerüljenek. Ugyanakkor egyfajta reziliencia is érzékelhető benne, a kritikai diskurzus felé is irányulva. „s nem értem, valóban, milyen jogon / s mivé avatna az irodalom?” [*Toronyban: Oxford*]; „Nem éreztem, hogy ne lenne kiút. / Bármi szakad a nyakamba, talpra állok.” [*Az idő bogárlábakon: Kolozsvár*]. A reflektáltság azokon a pontokon csúcsosodik ki, ahol a szubjektum konklúziókat von le önmagával kapcsolatban, és nyitottá válnak a vívódások, a benyomások egy-egy tér hatására. „képtelen vagyok átmeneti létből / mindennapokat kanyarítani.” [*Béke: Drei Raben*]. „Új helyen megteremttem régi szokásaim.” [*Csoda: Arany János utca*]. Talán a leginkább önreflexív vers *A téren: Blaha Lujza tér*, amelyben felmerülnek egzisztencialista-teoretikus kérdések és alapigazságok, melyek egybevágnak a szövegalkotás viszonyaival is: „Nézem, forgatom csonka tárgyaim, / és várom: a megértés majd segít. / Pedig a sort is az segíti lapra, / ha engedem, hogy történjen a rossz, / ha elnézem, hogy nem tökéletes, / s nem gondolom, hogy az lesz valaha.” Tulajdonképpen a tér rendezőelve a kötet egészében metaforizálja az élet és az írás struktúráit és a szubjektumnak az ezekre adott reflexióit.

László Noémi kötete tehát a személyessé tett térformálás több lehetőségét is felkínálja. Azonban ezek a szövegek a szubjektivitáson túl nem mutatnak fel olyan vonásokat, amelyek válaszul szolgálnának arra, hogy a személyes térformálás mozzanatainak milyen szerepük van a számadásban és a létértelmezésben. Ennek az oka, hogy a tájleírások, a térkonstrukciók és a poétikai eljárások sok esetben elnyomják a reflexiókat, legalábbis nem engedik szabadon kibontakozni azokat. Az egzotikum különböző formái megmutatkoznak ugyan a szövegekben, különösen a *Bábel* ciklusban, azonban a mitikus hagyományok nem elevenednek fel teljes életnagyságban, csupán pontszerűen vélhetünk felfedezni utalásokat („ahova most én, Krózus, visszajárok” – *Mese: Tbiliszi*), de emellett néhány esetben a mítoszok mintegy emlékhelyszerű státuszt kölcsönöznek a helyeknek, például: „Kőből a visszhang sietne szólni: / Memento mori.” [*Toronyban: Oxford*]. A kötetben a tér rendezőelve kifinomult struktúrájú, de kérdéses marad számomra, hogy a szövegeket folyamszerűvé tevő elemek kompenzálni tudják-e a kötött rímes szerkezet alkotta „köveket”. Mindenesetre, ez utóbbi is szemléletes példája a tér–idő harcának, a *Pulzus*ban is tematizálódó állandóval és változóval történő szembenézésnek az emberi lét során. László Noémi kötetének legerősebb szöveghelyei lehetséges válaszokat ajánlanak fel az én változásának nagy kérdéseire, de vajon ezek betöltik-e minden elvárását az olvasónak a témával kapcsolatban? Vajon kell, hogy legyen valami a számadáson túl? [*Prae*]

KOVÁCS KINCŐ

„Befejeződik – nagyjából – minden”

SZÁVAI GÉZA: *AZ ÉLET ÉS MÉSZÖLY MIKLÓS – A TEMPLOM ÉS KILINCSE*

Szávai Géza *Az élet és Mészöly Miklós – a templom és kilincse* című kötete 2022-ben jelent meg, egy évvel *Az életed, Polcz Elaine – Asszony a hátszágban* ikerkönyveként, szintén a Szávai vezette PONT Kiadó gondozásában. A szerzői intenció szerint a két kötet együtt egyfajta dilógiát alkot: „[a] sajátságosan természeti ember Polcz Elaine és a sajátságosan természeti ember Mészöly Miklós egybenövése egy zaklatott természeti kapcsolatban: emlékezetes emberi jelenség. [...] Sok vihart kibíró szerelem. »Kettősüket« boltívnek tekintettem.” [*Az élet és Mészöly Miklós*, 36.] Szávai Géza nem egy újabb szerelmi történetet írt meg a Mészöly–Polcz-házasságról, hanem mindkét személy emlékezetének külön könyvet szentelt: „Ne haragudj, Miklós, de kitűnő, jelentős író jócskán akad, írnak is róluk bőséggel könyveket, na de nagyformátumú asszonyokról – boltív-társainkról – keveset regélnek. [...] [A]bban máris biztos vagyok, hogy az alkotóként sem jelentéktelen Elaine-t nem csupán Mészöly Miklós hátszágaként kell emlegetni.” [*Az életed, Polcz Elaine*, 158.]

A dilógia második kötetének címe – *Az élet és Mészöly Miklós – a templom és kilincse* – kissé meglepő. Olyan elvárást kelt, amely tulajdonképpen nem